

ומתוקים מדרבש

סוגיות בהלכה מתוך עניינים שבפרשת השבוע מכוארים ומורחבים בלשון לימודים השווה לכל נפש
נכתב ע"י הרב זאב יהודה סטארק שליט"א רב קהילת "שמחת התורה" - ביתר עילית

פרשת משפטים - גליון מס' 18

לכבוד פרשת משפטים העוסקת בענייני דינא ודיינא, נדון בגליון זה בכמה יסודות הנוגעים לדיינים ומורי הוראה בישראל.

בחלק השני נדון בסוגיא שזכינו ללכון לאחרונה בענייני אמירת "ברוך שם" לאחר ברכה לבטלה.

א. יסודות חשובים ונחוצים לדיינים ומורי הוראה בישראל
ב. גדר אמירת ברוך שם וכו' לאחר ברכה לבטלה

חושש לדברי חז"ל הנה"ל, ועוד כתב דמשום ואהבת לרעך כמוך בודאי יש בזה הנהגה ראויה. עיי"ש. וכן ראיתי בשם הגר"ש זצ"ל שהיה חושש מאוד מחמת דברי המכילתא הנה"ל. ועוד ראיתי מהג"ר יהודה סילמן שליט"א (אב"ד בני ברק) שדן לגבי חכם שישן שינת צהרים האם חייב לקום משנתו אם מתדפקים על דלתו לשאול שאלה בהלכה, ואמר שאם מכהן בתפקידו ללא תשלום - בחנם - אינו חייב, כי זה מדרכי הטבע האנושי שאדם מפסיק מעיסוקיו באמצע היום וישן. ואם מכהן בתפקידו בתשלום - זה משהו אחר. אבל מסתבר שלטובת הציבור עדיף שלא יקום בכדי שיהיה לו כח להשיב לשואלים. והנפק"מ מזה לנו - אם ראוי להעיר מורה הוראה משנתו.

בעניין המצוה על רב לענות על השאלות שמגיעות אליו

עיי' בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק א בהקדמה) שכותב בענותותו הגדולה: ואף שמן הראוי היה לכאורה למנוע מלהשיב למעשה, שהרי הרבה גדולי עולם בתורה וביראת ה' נמנעו מלהורות מיראתם ממאמר ר' אבא א"ר הונא אמר רב (סוטה דף כב) 'רבים חללים הפילה' - זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה וכו', וא"כ כ"ש לקטני ערך כמוני שאין בי תורה וחכמה העולם, אבל הוא מהטעם שהנכון לע"ד בזה, שהיו רשאים ומחוייבים חכמי דורות האחרונים כראוי, שהיה לי למנוע מלהורות לגמרי, וכ"ש מלהעלות על הדפוס שהוא כהוראה לכל להורות אף שלא היו נחשבים 'הגיע להוראה' בדורות חכמי הגמ', שיש ודאי לחוש אולי לא כיוונו אמיתות הדין כפי שהוא האמת כלפי שמיא, אבל האמת להוראה כבר נאמר 'לא בשמים היא', אלא כפי שנראה לחכם אחרי שעייין כראוי לברר ההלכה בש"ש ובפוסקים כפי כחו בכובד ראש וביראה מהש"ת - ונראה לו שכן הוא פסק הדין - הוא אמת להוראה, וא"כ מחוייב להורות כן וכו', וע"ז סמכתי להורות וגם להשיב מה שנראה לע"ד אחרי שבררתי את ההלכה ברוב עמל להרוצים לידע דעתי, ובפרט מה שכתבתי הטעמים וכל מה שנבחר שבאופן זה הנני רק כמלמד ההלכה, שהשואל עייין בעצמו ויבדוק ויבחור, שאינו כלל כפוסק ומורה וכו', וגם משמע לי מהגמ' (ברכות דף ז) שאמר דוד 'לא חסיד אני וכו', ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה, שלכאורה קשה טובא, אם אין זה כבוד למלך הו"ל לשלח את הנשים השואלות לחכמים אחרים, שהיו הרבה בירושלים, שלכן צריך לומר דאסור לחכם לשלח את השואל ממנו לחכם אחר, דכיון שבת אצלו היא מצוה שלו, אם הוא רשאי להורות, וזהו טעמי ונמוקי שהוריתי והשבתי לכל השואל אותי וכו'. עיי"ש.

ועיי' עוד בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק א סימן כ ס"ק טו) שהעיר לו מו"ר בעל הרבבות אפרים זצוק"ל מדבריו רבינו יונה (אבות פרק ד משנה ז) שכתב גבי 'החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה' וכו', דכל זמן שיוכל לחשוך עצמו טוב לו להשליך עולו על אחרים, הרי שמותר ואף מצוה למורה הוראה לשלוח השואלים לחכמים. ותיירך לו הגר"מ זצ"ל, דזה דוקא בדיני ממונות שאין זה שאלת הלכה למעשה על דבר ברור, שהרי אפשר שמשקרון, וגם כשמביאין עדים צריך הדיין להכיר שמעידין אמת, ובזה אף שהוא גדול שבעיר רשאי שלא לקבל כשיש אחרים שיקבלו אף שהם קטנים ממנו, משום דיש לחוש דשמו לא נתחכם כ"כ להבין לשון שקר של אנשי מרמה. אבל כשנשאל על דבר ברור שהיה אדון על פרעה, הדין נותן שבכח מרומה כגון באיסור והיתר, אז מוכרח להשיב ואסור לו לשלוח לאחרים. עיי"ש. ועיי' עוד במה שדנו בזה בעיון יותר בגליון 'ומתוקים מדרבש' (פרשת תולדות) שמדובר שם בענין איסור לקחת שוחד. עיי"ש.

עצה כללית לאלו שזכו להתמנות לרבנים ומורי הוראה בישראל

כתיב בפרשת וארא (פרק ו פסוק ב): 'ויאמר אלי (ה' למשה) אני ה'. ובדעת זקנים (לבעלי התוספות שם) איתא: 'מהו אני ה', כלומר, אעפ"י שאמרת לך 'ראה נתתיך אליהם לפרעה', לא אתה אלהים כי אם לפרעה, אך אני ה' גם לך'. עיי"ש. ודבריו לכאורה תמוהים, וכי יעלה על הדעת לומר שבגלל שהקב"ה מינה את משה לאדון על פרעה - שוב אין הקב"ה אדון עליו? אדרבה, בשעה שמשא רבינו שומע מאת הקב"ה שהנהו אדון על פרעה, הדין נותן שבכח זה שמסר לו הקב"ה ומינהו אדון על אחרים - בכח זה עצמו הקב"ה אדון עליו. ואין ספק שמשא רבינו העניו מכל אדם אשר התורה הענייה עליו 'בכל ביתי נאמן הוא', לא יחשוב אף לרגע עליון ח"ו שאין הקב"ה אדון עליו, ואם כן לשם מה הוצרך הקב"ה לומר למשה 'אני ה', כלומר אני ה' גם לך? ועייין בספר חידושי הלל (לראש שיבת רבינו ישראל הכהן - 'חפץ חיים' - הג"ד הענקא לייבאוויטש זצ"ל - שם) שכתב שמוכרחים אנו לומר שאעפ"י שמשא האמין באמונה שלימה שהקב"ה הוא האדון עליו, בכל זאת היה עדיין מקום לחשוש שכיון שנתמנה להיות אדון על פרעה - שמו לא ייחגש את אדנותו של הקב"ה בהחלט גמור, כי טבעו של אדם להיות מושפע מעצמו, מכיון שמשא יחגש עצמו אדון על פרעה, אף שיעשה זאת בכדי לקיים מצות בוראו, מכל מקום היה חשש שפעולה זו תשפיע עליו להרגיש בהרגש

עניני הדין בעיכוב תשובה לשואל

עיי' בגמ' (שבת דף לג) שבעון עיני הדין וכו' חרב וביזה רבה, ובג"א אוכלים ואינם שבעין ואוכלים לחמם במשקל וכו'. עיי"ש. וברש"י (שם) איתא שמאחרין הדיינים לדון, ולא לשם שמים, אלא שאחר שהוברר להם הדין משהיה אותו. עיי"ש. ובמשנה (אבות פרק ה משנה ח) איתא, חרב בא לעולם על עיני הדין. עיי"ש. וברע"ב (שם) איתא שיודעים להיכן הדין נוטה, ומעכבין ואין פוסקין אותו. עיי"ש. ובמכילתא (שמות אות קפ) איתא שכבר היו רבי ישמעאל ורבי שמעון יוצאין ליהרג, אמר לו ר"ש לר"י: רבי, לבי יוצא, שאיני יודע על מה אני נהרג, אמר לו ר"י לר"ש, מימך בא אדם אצלך לדין או לשאלה ועכבתו עד שתהא שותה כוסך ונועל סנדלך או עוטף טליתך? אמרה תורה אם 'ענה תענה' - אחד עיני מרובה ואחד עיני מועט. אמר לו נחמתי רבי. עיי"ש. וברמב"ם (תורת האדם שער הגמול בשם מסכת שמחות), אמר לו, שמוא סועד היית או ישן ובאתה אליך אשה לשאול על נדתה ועל טומאתה ועל טהרתה, ואמרת לה - המתני עד שאישן. עיי"ש. ובשל"ה (סדר שבועות - הובאו דבריו בפתיחת תשובה יו"ד סימן רמב ס"ק ט) כתב, לאחר שההוראה ברורה - אז לא יחמיץ אותה, וישיב לשואל, כשם שאסור לענות הדין בענייני ממונות ובפרט בהוראות דיני נשים לטהר אשה לבעלה שלא ילך דינה, וכדאיתא בגמ' שבת (נה) גבי בני עלי וכו'. עיי"ש. ועיי' במהרי"ל (ריש הלכות פסח) שאם הוא ת"ח יהא גומל חסד ללמד תורה לבני אדם בחנם, והוא נוח ומזומן לבריות בכל שעה לדין ולהוראה בלי שהות. עיי"ש. ובפתיחת תשובה (שם בשם המשנת חכמים) כתב דיש להסתפק אם גם בהוראות איסור והיתר יש איסור עיני הדין, וסיים דלכ"ע אסור לעכב הוראה להתיר אשה לבעלה. עיי"ש.

אלא שאם אין ההוראה ברורה לו עדיין, והוא צריך לעיין בספרים לדעת להיכן שורת הדין נוטה, מותר לו להשתהות ולחון או לאכול, וכדחוכיח הגאון מהרש"ם (חלק ב סימן רי) דאין עיני הדין אלא רק כשמשחיתן אחר גמר הדין, כדאיתא בתוס' (סנהדרין פט ד"ה ולא בב"ד), וכ"ש בהוראות איסור והיתר, כאשר מוכח מדברי השל"ה (שם) שכתב, אף ההוראה ברורה לא יחמיץ לענות, וכן מבואר בדברי רבינו עובדיה מברטנורא (שהבאנו לעיל) שכתב, ועל עיני הדין - שיודעים להיכן הדין נוטה ומעכבין ואין פוסקין אותו. עיי"ש.

הנה"ל בהשבת תשובה למכתב

ובחיוב השבת תשובה למכתב - מיד, עיי' בספר גזני חיים (להגאון רבי חיים פלאגי מערכת כ אות עג) דמשורת דרך ארץ ישיב על כל אגרת שנשלחה אליו, מה גם שמצפים לתשובתו ואפשר שיבוא על ידו תועלת, ומפיג צער השולח בתשובתו אליו, ואם אינו משיב - מורה על נאווה או אכזריות וכו'. עיי"ש. ולמדים מדבריו שאף במקום שאינו משיב תשובה לשאלה מחמת נימוקים השמורים עמו, מ"מ יש עניין של מדת חסידות להשיב מכתב על קבלת מכתבו, ויתנצל על שאינו יכול להשיב תשובה על המכתב, כדי למנוע תוחלת ממושכת ועגמת נפש.

ראוי שדלתו של הרב תהא פתוחה בכל עת

על הפסוק אלמנה ויתום לא תענון (דברים פרק כב פסוק כא) איתא ברש"י, הוא הדין לכל אדם, אלא שדבר הכתוב בהווה לפי שהם תשושי כח, ודבר מצוי לענותם. ע"כ. ועיי' במכילתא שמיא מעשה, כבר היה רבי ישמעאל ורבי שמעון יוצאין ליהרג, אמר לו רבי שמעון לרבי ישמעאל, רבי, לבי יוצא, שאיני יודע על מה אני נהרג. אמר לו רבי ישמעאל לרבי שמעון, מימך בא אדם אצלך לדין או לשאלה ועכבתו עד שתהא שותה כוסך ונועל סנדלך או עוטף טליתך? אמרה תורה אם 'ענה תענה', אחד עני מרובה ואחד עני מועט. אמר לו, נחמתי רבי. ועיי' בספר דעת תורה (למרו רבי ירוחם לייבוניץ זצ"ל המשגיח דמיר - פרשת משפטים) שכתב, נורא מאוד עומק הדין, נחפשה דרכינו ונחקורה ונתבוננה: אם על עניו מועט כזה של איזה המתנה כל דהו כבר עומדים באזהרה ועונש של 'והרגתי אתכם בחבר' ח"ו, ומה כבר בעניו יותר גדול? כמה מן הזהירות צריך האדם בכל רגע לפקח על מעשיו שלא לגרום צער לחברו. ומזה, שהדלת לחדרי איננו נועל בפני כל האבא אלי, ואעפ"י שזה גורם לי כמה בטול בזמן, וכמה מן האי-סדר בעבודתי, אבל לא אוכל לראות באכזריות היתירה הנגרמת לבחורים שימתינו עלי כמה שעות בחנם, ורב ההשחתה בזה. ובזמנינו שנוהגים לסדר חדרי המתנה ששם יחכו אנשים הצריכים לראות את האיש, ומעמים צריכים אמנם לשבת שם זמן די רב, דומה לי שעוברים הם בזה על 'לא תענון'. עיי"ש.

ובשו"ת המהרש"ם (חלק ב סימן רי) נשאל ע"י הגאון האדר"ת כשנבחר לכהן פאר כרבה של ירושלים עי"ה, האם רב מורה הוראה חייב לצוות על ביתו להעירו אף משנתו או להפריעו מאכילתו ומשאר עסקיו - כדי לענות לשאלות שואליו. והביא מהמבואר על ר' שמעון בן במליאל ור' ישמעאל (עיי' לעיל), וכתב מהמרש"ם דמעיקר הדין אין זה חיוב כלל, ואף אם יש עניני הדין בשאלות איסור והיתר - ודאי אין זה שייך באופן שאין המורה יודע את ההלכה, ובודאי בודאי לא לפני שנשאל, אך מ"מ מעיד המהרש"ם על עצמו שכן היה מנהגו, והוא

דק מאד שהנהוג האדון, ואינו צריך לשמוע - אפילו בכיכול - להקב"ה. ואף שמושה רבינו היה עניו מכל האדם, בכל זאת היה חשש שפעולה זו של אדנות על פרעה תשפיע עליו בעל כרחו להרגיש דקות של גאווה גם כלפי הקב"ה. לפיכך הוצרך הקב"ה להדגיש: 'אני ה', להבהיר לו ולחזקו בידיעה ובהרגשה בכל לבבו שהקב"ה אדון עליו.

הלימוד מכאן הוא, שאם על משה רבינו העניו מכל האדם היה חשש שמחמת התמנות לאדון על פרעה יבוא לידו גאווה, מכל שכן בק"ו בננו של ק"ו שאנחנו הקטנים עלולים לבוא לידי גאווה ולידי מקצת כפירה ח"ו באדנותו של הקב"ה. אי זלזול, מי שנתמנה להיות מנהיג ומורה עלול לחלילה להלכד בפח הגאווה, הלכך העצה היעוצה לכל רב ומורה בישראל לעשות כמעשה משה רבינו, היינו להתבונן היטב בפסוק 'אני ה', ולשנון בהתפעלות עצומה, כמו בלימוד המוסר.

עצה נוספת הורנו חז"ל בענין זה, כיצד העוסקים בצרכי צבור ימנעו מן הגאווה. איתא בגמ' (הורית י.) שנתן רבן גמליאל דעתו להושיב את רבי אלעזר חסמא ורבי יונתן בן גודגא לפרנסים על הצבור (עין תוס' הרא"ש שם) כשעלה, שלח להם ולא באו. חזר ושלח ובא. אמר להם: כמדומין אתם ש'שררה' אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם, שנאמר: 'ויברך אליו לאומן, אם היום תהיה עבד על עמך הזה'. וברש"י (שם) איתא: כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם, שלח באתם בשליחות ראשון, שהייתם ברוחין מן הגדולה. עבדות אני נותן לכם, שהשררות - עבדות היא לו לאדם, לפי שמוטל עליו עול רבים. וראינו שהתמנות לתפקיד פרנס על הצבור, ואף להיות מלך, אינה שררה אלא עבדות, שעול הרבים מוטל עליו. וחייבים הפרנס והמלך להרגיש זאת. ועל כן אדם שנתמנה למשרת רב ומנהיג על הצבור, יזכור שמשרתו עבדות היא, ולא שררה, ושוב לא יתגאה בה עוד. עיי"ש.

ופעם שמעתי בשם אחד מגדולי מורי ההוראה בישראל (הגאון רבי מאיר ברנסדורפר זצ"ל), שהתבטא ואמר: אינני יודע אם אני עבד ה', אבל אני יודע שאני עבד לעבדי ה'. וראיתי לנכון לציין מדבריו הנלהבים של המרא דאתרא - גאב"ד דעירנו ביתר עולה הארון הגדול רבי חיים אליעזר וויס' שבמשאו במעמד סיום הש"ס אשר נתמנה לרב, פאר והדר יחד עם מעמד הכתרתו - לפני מספר שבועות, התבטא ואמר: 'אני מתפלל להקב"ה שאני יוכל להיות עבד לעבדי ה' בעיר ביתר'.

עשר נקודות - בדרך ההנהגה הראויה של מנהיג עם הציבור

(א) במגילת אסתר כתוב שהסעודה היתה באופן של 'לעשות כרחון איש ואיש'. ובגמ' (מגילה יב.) איתא 'איש ואיש' - היינו המן ורשכב. וברש"י איתא שם: 'הוא שרי המשקים. עיי"ש. ועיין בספר טעמא דקרא (דף רנה) שהקשה מרן רשכב"ג רבי חיים קנייבסקי שליט"א, איך הסכים מרדכי להיות שר המשקים, הרי הוא בעצמו הזהירם שלא ילכו למשתה, כדאיתא בסת"ר (פרק ז' סימן יג.) ו"ל דמה"ט באמת רצה מרדכי להיות שר המשקים, כדי לשמור היין ולטוהר שלא יתנסך, ולזרוק קיסם ולשגר התנור, שלא יכשלו ישראל לטוהרם - כפי שרש"י עכ"ל ופ"ה עכ"ל. דכמה דאפשר לאצולו מצילניו. עיי"ש.

ורואים מכאן מהו מנהיג אמתי, כי כלל ישראל לא שמעו בקולו ומרדו בו, ואילו היתה ההנהגה שלו קשורה אפילו בדקות - לשליטה וגאווה, לא היה הולך לסעודה, והיה משכנע את עצמו לומר 'שמעתי להם', מאחר שהם לא שמעו לי, ומה שיהיה יהיה. אמנם מושם שכל מהותו ושאיפתו הייתה רק לטובת כלי ישראל ולדאוג להם באמת, איז אפילו שבגדו בו, בכל מקום עכשיו עדיין אפשר להציל אותם מאיסורים, והיה כדאי לו ללכת ולהיות שר המשקים. ועל אף שמתמנה לא היה לו נעים, ואפילו כמעט בזיון מזה, שכלל ישראל שמעו ממנו לפני זה שלא ללכת לסעודה והוא בעצמו מגיע לסעודה, והיה יכול להיות מצב שיהיה נראה כאלו עכשיו חזר בו והסכים לסעודה! וכן, כי הוא הרי 'שר המשקים', לא חש על בייחנותו, כי כך דרכו של מנהיג אמתי, שחושש ופועל לטובת הכלל, והרי אפשר להציל אותם מאיסורים. ועל אף שהם נהנו מסעודת רשע וכמו שמובא בחז"ל (ולחז' מאן דאמר היו חייבים כליה מחמת זה), אפילו הכי היה שווה לו ללכת להציל אותם משאר איסורים. ורואים מכל זה יסוד גדול במהותו ודרכו של מנהיג אמתי.

(ב) במגילת אסתר כתיב: 'ורצוי לרוב אחיו', ובתרגום מפרש - ורצה בריבוי אחיו. עיי"ש. בספר טעמא דקרא (דף רב) שכתב: 'קמ"ל אע"כ דבדאי זה עניי ישראל היו מוטלים עליו, וכל צרכי הצבור, אפ"ה רצה שיתרבו אחיו ולא חש שיתרבה עליו הטורח, כי כל רצונו היה בטובת ישראל. עיי"ש. ורואים מכאן שמונהיג אמתי רוצה בטובת הציבור, ולא חש על טובת עצמו. ואפילו שיהיה לו טורח גדול - בדבר שהוא לטובת הציבור - הוא יותר על הנאותו ונוחיותו לטובת הכלל.

א. ושמעתי מהגאון הגדול רבי אשר אריאל שליט"א - ר"מ בישיבת מיר ירושלים תובב"א - שהתאר והמעלה הגדולה ביותר בכלל ישראל הוא תואר 'אברך', ושאינו תואר למעלה הימנו, והוא בעצמו - בענותותו - רוצה להישאר בתור 'אברך'.

ב. ודומה לזה, מה שמבואר בשם רבי ישראל סלנטר זצ"ל בהרבה מקומות (עיי' בספר שיחות חכמה ומוסר חלק א פרק א אות 1) שמדיני התורה כפי שמסור לנו מגמ' ופוסקים עד היכן חיונו מגיע, אנו יכולים ללמוד כמה גדולה איכות עונש העבירות. הנה הדין פסוק שפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה חוץ משלש עבירות. אבל זה רק כשנוגע לפיקוח נפש, אבל משום סכנת אבר או אברים אסור לעבור אסור דאורייתא. גם באיסור דרבנן יש שתי דעות בשו"ע (א"ח סימן שכח) אי מותר לעבור משום הצלת אבר. ואף שהש"ך (י"ד סימן קנ"א) כתב שלעבור על ל"ת משום סכנת אבר, צ"ע אי דמי לממון אוסור, או לגנב ושרי, ונחלש להלך. עיי"ש. כבר כתב ע"ז החוות איר (סימן קמ"ב) דבמכות חרב אירי האפשר לבוא לידו סכנת כל ל"ת נקח למשל אחד שיש לו חולי עיניים, ואמרנו והרואים שיאבד הראיה אם לא יקח רפואה פלוגית שאסורה בל"ת, באופן דליכא סכנת נפש (עיי' בגמ' ע"ז כח). הלא הדין שאסור להתרפאות ויהיה סומא כל ימי חייו. האפשר לנו לצייר ולשער גודל הצער והיסורין של כל ימי חייו והאבידה הגדולה באיבוד מאור עיניו. ומעתה נתבונן נא, מה יהיה משפט האי ההוא אם לא יעשה כדיון ויעבור על הל"ת משום הצלת עיניים, דאם לא כן איזה עונש הוא. ולמשל מלך שגזר על אנשי המדינה שכל אחד צריך לשלם מכס עשרים שקלים עד זמן פלוני, ואם לא ישלם עד זמן פלוני יענש שיוגבה ממנו עשרים וחמשה שקלים, דאי אפשר לומר שאם יעבור על מצות המלך יגבו ממנו עשרים או פחות, דא"כ מה עונש הוא אדרבא נשכר הוא. כן הוא בענין דידן, אם לא ישמע למצות השם ויעבור על הל"ת משום הצלת העיניים, בע"כ צריך להיות העונש יותר מסמיות עיניים.

וגם נפסק להלכה שחייבים ליתן כל ממונו שלא לעבור על לאו (עיי' ברי"א י"ד סימן קנ"א סעיף א - ובעוד מקומות). ויכול להיות מצב על אדם שהיה עשיר עצום, ועכשיו כדי שלא לעבור על הלאו יצטרך לסבב על הפתחים ולחיות מתנהג כסופא רבוב ביתו, הנוכל לצייר גודל הנסיון שלו, הנוכל לשער הצער והיסורין שלו באיבוד כל ממונו. צריך להיות שהעונש יהיה יותר גדול מזה, כי אם כן, יהיה מצב ששוה לו לעבור על הלאו.

ועוד חשבתי להביא ראיה ליסוד זה מהגמ' (ברכות יט:) וכן נפסק להלכה בשו"ע י"ד סימן שס"א (א) שהמוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק. עיי"ש. וצריכים אנו לתאר לעצמינו איזה ביזיונות יהיו לבן אדם זה, ואיתא בהלכה שאפילו ברבו תלמידיו חייב לקרוע בגדיו, ויכול להיות שזה ברשות הרבים ממש, והוא רק לובש בגד זה, וא"כ רואים מפה שלהגיע לביזיונות בדרגה זו מוטב, וכדי שלא יעבור על הלאו למשך רגע.

וזו"ה בענייננו, אם יותר זכות לשבת וללמוד מלהציל את כל כלל ישראל, ובגלל זה פירשו מקצת סנהדרין מהרד"ש בגלל שהוא לא למד באותו זמן שהציל את כל כלל ישראל, צריך להיות שהלימוד שלו יהיה שווה בפועל והיה נותן לו יותר זכויות מההצלה של כל כלל ישראל, אם לא כן, היה יותר זכות לעסוק בהצלת נפשות, וא"כ צ"ל כמו שכתבנו בפנים, שבאמת הלימוד שלו כן פועל יותר מהצלת כלל ישראל - ותלמודו תורה כנכד כולם, והוא כפדיונו. ונעניין מסופק אני - אם זהו 'דק מחמת שפעת' היה לו יותר טוב ויותר זכויות אם היה עוסק בתורה, או בגלל שהוא עושה משהו בעולמות העליונים יותר מהצלת נפשות באפילו במחית עו"ה. ההשפעה שלימוד התורה עושה על העולם, ואפילו של יחיד וכמו מרדכי הצדיק, הוא יותר מהצלת נפשות של כל קיום העתיד של כלל ישראל, ואם תאמר איך זה יתכן? התשובה היא שאם חז"ל אמרו שאם אין תורה למשך רגע אחד בעולם, כל העולם יתמוטט, אי יוצא שכל אחד ואחד כביכול מקיים את העולם כל רגע, זה חזר על עצמו כל רגע וכו', ונמצא שהוא עושה מעשה הצלה ומקיים את כלל ישראל וכל העולם כולו כל רגע, משא"כ במעשה הצלה 'פיזית' אין זה אלא מעשה הצלה חז' פנימית. ואפשר שמחמת שניהם יחד - העולם הזה והעולם הבא - הוא יותר זכות, או שאילו א"א להפריך, שאם הוא עושה משהו בעולמות העליונים ממילא מיד יש יותר השפעה בעו"ה. וד"ק, ואין לי עסק בעניינים אלו, ובאמת שצריך לברר אצל מי שיש לו עסק בכנון אלו, ורק בתנאי כ"ז בדרך 'אפשר', וכדי לברר את הצדדים והזנב.

וחשבתי להסביר את הענין ששווה ורואי להפסיד איבר וכדו' ושלא לעבור על לאו וכו', שכמו שכתבנו בהאי עלמא ופלי, כי אין בכל העוה"ז את הכלים (ואפילו בצירוף כל ההנאות שהיו מאדם הראשון עד סוף ימי האנושות בעוה"ז) לשלש שרר על מצוה, כי זו היא 'פערפת' אחרת, כמו"כ אין את הכלים רח"ל בעוה"ז לשלש עונש - ואולי עם כל הייסורים וכו'. ומה שמוצאנו שיש צדיקים שמקבלים עונש בעוה"ז ורשעים שמקבלים שכר בעולם הזה וכו' - אסביר: עיין בספר שיחות מוסר (מאמר צד דף תב) שכתב הג"ח חיים שמואלביץ זצ"ל, שהנה ידועה הקושיא איך משלמין שכר לרשעים בעד מעשיהם הטובים בעוה"ז, דכתיב (יחזקאל פרק ז' פסוק י) 'ומשלם לשלום ואנואי אל פניו להאבידו', והרי אמרו בגמ' (קידושין ט"ז) 'שכר מצוה בהאי עלמא ליכא', והיינו מפני שאין בכל חלל העוה"ז כדי לשלם שכר מצוה אחת. ואיך ובמה משלם להם שכר מצוות. ומזה למדו יסוד מבהיל שערך השכר המגיע לאדם עבור קיום מצוה אינו יותר מההצלה עצמה מעריץ המוציאה את המצוה, וכענין שכתבנו (בראשית פרק כה) שעשו

(ג) ועוד יש לדייק (וכן איתא באבן עזרא, וכן דייק הגר"ח קנייבסקי שליט"א שם) שכתב: 'ורצוי לרוב אחיו', לא קאמר 'לכל' אחיו, שא"ל להיות מורוצה לכולן. עיי"ש. דהיינו שמונהיג צריך לדעת שא"ל לו לרצות את כולם, וזו היא נקודה חשובה מאד.

(ד) בהמשך הפסוק שם איתא: 'ודובר שלום לכל זרעו'. ודייק הגר"ח קנייבסקי שליט"א (שם) כי בדרך כלל מי שעוסק בצרכי צבור אינו יכול לעסוק בצרכי ביתו ולדאוג לבניו וזרעו, והם כוונתם עליו וכו', קמ"ל משום שיש לו חולל עיניים, ואמרנו והרואים שיאבד הראיה אם לא יקח רפואה פלוגית שאסורה בל"ת, באופן דליכא סכנת נפש (עיי' בגמ' ע"ז כח). הלא הדין שאסור להתרפאות ויהיה סומא כל ימי חייו. האפשר לנו לצייר ולשער גודל הצער והיסורין של כל ימי חייו והאבידה הגדולה באיבוד מאור עיניו. ומעתה נתבונן נא, מה יהיה משפט האי ההוא אם לא יעשה כדיון ויעבור על הל"ת משום הצלת עיניים, דאם לא כן איזה עונש הוא. ולמשל מלך שגזר על אנשי המדינה שכל אחד צריך לשלם מכס עשרים שקלים עד זמן פלוני, ואם לא ישלם עד זמן פלוני יענש שיוגבה ממנו עשרים וחמשה שקלים, דאי אפשר לומר שאם יעבור על מצות המלך יגבו ממנו עשרים או פחות, דא"כ מה עונש הוא אדרבא נשכר הוא. כן הוא בענין דידן, אם לא ישמע למצות השם ויעבור על הל"ת משום הצלת העיניים, בע"כ צריך להיות העונש יותר מסמיות עיניים.

(ה) עיין בגמ' (מגילה דף ט"ז) דאיתא: 'ורצוי לרוב אחיו' - לרוב אחיו ולא לכל אחיו. מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין. ואמר רב יוסף, גדול תלמודו תורה יותר מהצלת נפשות, שבתחילה נמנה מרדכי לאחר ד' אנשים, ולבסוף אחר חמשה, שירד מחשיבותו אצל חכמים. עיי"ש. ולכאורה צריך ביאור למה ירד מחשיבותו, הרי עסק בפיקוח נפש של כל כלל ישראל, ואין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש - אפילו ליחיד, ק"ו להצלת כל עם ישראל.

ועיין בט"ז (י"ד סימן רמ"א ס"ק ו - על הא דאיתא בשו"ע שמותר לשנות כספי צדקה שנתנו ללימוד תורה, לצורך הצלת נפשות, וא"כ לכאורה רואים שהצלת נפשות יותר גדולה מות"ל) שכתב שאין כאן קושיא מהגמ' הנ"ל, ודאי אין דבר העומד בפני פיקוח נפש, אלא דהתם אומר דיתור יש זכות למי שזוכה לעסוק בתורה ולא בא לידו הצלת נפשות, ממי שבא לידו הצלת נפשות ועל ידי כן צריך לבטל תלמודו. עיי"ש. ומבואר מדבריו שיש כאן 'שני דברים': (א) מהו 'זכות' יותר (דהיינו אם האדם היה צריך לבחור קודם המאורע - מה היה צריך לבחור). (ב) 'בפועל', במה צריך לעסוק, אם שניהם הגיעו לידו בבת אחת. והלכות צדקה הולכת אחרי ה'בפועל', והגמ' עסקה בעצם ה'זכות', וד"ק. ובוודאי שהיה לו למרדכי לעסוק בענייני פיקוח נפש והיה מחויב בכך, אמנם במציאות הוא לא למד כמו שהיה יכול ללמוד באותו זמן, שזו הזכות הגדולה ביותר והדבר החשוב מכל, ולכן פירשו מקצת הסנהדרין ממנו וירד במדרגתו.

ורואים מכאן יסוד גדול לגבי מי שנתמנה להיות רב ומנהיג וכדו', ועכשיו עוסק בצרכי ציבור, שהיה יותר חשוב וזכות בשבילו לישב וללמוד מבלי להתעסק בצרכי הציבור, שאפילו מרדכי הצדיק שכל כלל ישראל ניצלו בזכותו, ובלעדיו לא היו התנאים והאמורים תורה ובעל פה והראשונים והאחרונים כהגר"א והגר"א וכו', והכל בזכותו, ועם כל זאת היה עדיף לו להישאר בתלמודו. וזה היפך ממה שאנו חושבים מקובלים ומרגשים, שהיה אילו היה ממשע ב'אברך פשוט' שראוי ילד טובע בים, ורץ להציל אותו וכדומה, איזה רגש עצום של סיפוק יהיה לו באותו רגע ובימים שאח"כ, ולמשך כל חייו, הרי היה מרגיש בעצמו כאילו מוכן הוא ומוזמן לחיי עולם הבא. ואילו היה מציל משפחה שלימה, ק"ו ועל אחת כמה וכמה שהיו לו הרגשים כאלו. ואילו היה מציל את כל כלל ישראל, הרי היה מרגיש שמחה עצומה עד אין סוף - שאין כדוגמתה ולמעלה הימנה, באופן שא"ל לתאר (שהרי נכלל ונוקף לזכותו 'קיום כלל עולם התורה'). אמנם האמת היא שבאותם רגעים שהוא עסק בזה היה עדיף בשבילו ולתועלתו הרוחנית להישאר עד יד 'הסתנדר' וללמוד. וא"כ יוצא שכל 'אברך' שלומד - צריך להיות מלא ברגיש שמחה עצומה בכל עת, בכל יוצא מן השכל, וד"ק (ואם ח"ו אנו מרגישים כן, אין שחסר בהרגשה זו, סימן הוא שאין אנו מחשיבים את התורה שלנו כראוי). ואמנם, אדם שנזדמן לו מצב של פיקוח נפש, חייב ומצוה רבה (ואין דבר שיעמוד לפניו) לטפל בזה, אמנם עפ"י האמת הוא 'נעבעך' (מסכן), שהיה לו יותר זכות אילו לא היה מגיע לידו דבר זה, שגרם לו ליטול מלימודו. כל זאת אנו רואים מדברי הט"ז והגמ' הנ"ל, ופשוט.

וצ"ל שהתורה שלנו - בכל רגע ורגע מצילה את כל העולם 'פלוס', כי אם לא כן היה יותר זכות לעסוק בהצלת נפשות בפועל, ועיין בהערה. ואם באמת היינו רואים מה שהתורה שלנו עושה ופועלת (כי רוחניות היא מציאות, ואף יותר אמיתית מהמציאות שאנו רואים בעינינו הגשמיים) לא היה עוברנו שום חידוש בזה, כי מציאות זו עושה ופועל הרבה יותר מהצלת הנפשות שעניינו רואים, כך יוצא לנו מדברי חז"ל אלו, ופשוט.

וצ"פ מדוע באמת זימנה ההשגחה למרדכי הצדיק אפשרות זו להציל נפשות במקום להמשיך ללמוד וכו'. ודבר חידוש ראיתי בתו"ש (מסכת מגילה - שם, וכן איתא בספר כתב סופר על התורה בשמו - בפרשת קרח) שכתב: ולי נראה כטורר זהב, ודאי פקוח נפש קדים וכו', ובודאי לגבי מרדכי - יפה עשה שביטל עצמו מות"ל להציל את ישראל, אך לענין מה הקב"ה נתן כח במרדכי שיוכל להציל את ישראל ועי"כ יהיה צריך לבטל מלימודו ולא נתן כח זה לשאר סנהדרין, אלא על כרחך שת"ל של מרדכי לא היה חשוב כ"כ לפני הקב"ה כשאר סנהדרין עכשיו. עיי"ש.

א. ושמעתי מהגאון הגדול רבי אשר אריאל שליט"א - ר"מ בישיבת מיר ירושלים תובב"א - שהתאר והמעלה הגדולה ביותר בכלל ישראל הוא תואר 'אברך', ושאינו תואר למעלה הימנו, והוא בעצמו - בענותותו - רוצה להישאר בתור 'אברך'.

ב. ודומה לזה, מה שמבואר בשם רבי ישראל סלנטר זצ"ל בהרבה מקומות (עיי' בספר שיחות חכמה ומוסר חלק א פרק א אות 1) שמדיני התורה כפי שמסור לנו מגמ' ופוסקים עד היכן חיונו מגיע, אנו יכולים ללמוד כמה גדולה איכות עונש העבירות. הנה הדין פסוק שפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה חוץ משלש עבירות. אבל זה רק כשנוגע לפיקוח נפש, אבל משום סכנת אבר או אברים אסור לעבור אסור דאורייתא. גם באיסור דרבנן יש שתי דעות בשו"ע (א"ח סימן שכח) אי מותר לעבור משום הצלת אבר. ואף שהש"ך (י"ד סימן קנ"א) כתב שלעבור על ל"ת משום סכנת אבר, צ"ע אי דמי לממון אוסור, או לגנב ושרי, ונחלש להלך. עיי"ש. כבר כתב ע"ז החוות איר (סימן קמ"ב) דבמכות חרב אירי האפשר לבוא לידו סכנת כל ל"ת נקח למשל אחד שיש לו חולי עיניים, ואמרנו והרואים שיאבד הראיה אם לא יקח רפואה פלוגית שאסורה בל"ת, באופן דליכא סכנת נפש (עיי' בגמ' ע"ז כח). הלא הדין שאסור להתרפאות ויהיה סומא כל ימי חייו. האפשר לנו לצייר ולשער גודל הצער והיסורין של כל ימי חייו והאבידה הגדולה באיבוד מאור עיניו. ומעתה נתבונן נא, מה יהיה משפט האי ההוא אם לא יעשה כדיון ויעבור על הל"ת משום הצלת עיניים, דאם לא כן איזה עונש הוא. ולמשל מלך שגזר על אנשי המדינה שכל אחד צריך לשלם מכס עשרים שקלים עד זמן פלוני, ואם לא ישלם עד זמן פלוני יענש שיוגבה ממנו עשרים וחמשה שקלים, דאי אפשר לומר שאם יעבור על מצות המלך יגבו ממנו עשרים או פחות, דא"כ מה עונש הוא אדרבא נשכר הוא. כן הוא בענין דידן, אם לא ישמע למצות השם ויעבור על הל"ת משום הצלת העיניים, בע"כ צריך להיות העונש יותר מסמיות עיניים.

וגם נפסק להלכה שחייבים ליתן כל ממונו שלא לעבור על לאו (עיי' ברי"א י"ד סימן קנ"א סעיף א - ובעוד מקומות). ויכול להיות מצב על אדם שהיה עשיר עצום, ועכשיו כדי שלא לעבור על הלאו יצטרך לסבב על הפתחים ולחיות מתנהג כסופא רבוב ביתו, הנוכל לצייר גודל הנסיון שלו, הנוכל לשער הצער והיסורין שלו באיבוד כל ממונו. צריך להיות שהעונש יהיה יותר גדול מזה, כי אם כן, יהיה מצב ששוה לו לעבור על הלאו.

ועוד חשבתי להביא ראיה ליסוד זה מהגמ' (ברכות יט:) וכן נפסק להלכה בשו"ע י"ד סימן שס"א (א) שהמוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק. עיי"ש. וצריכים אנו לתאר לעצמינו איזה ביזיונות יהיו לבן אדם זה, ואיתא בהלכה שאפילו ברבו תלמידיו חייב לקרוע בגדיו, ויכול להיות שזה ברשות הרבים ממש, והוא רק לובש בגד זה, וא"כ רואים מפה שלהגיע לביזיונות בדרגה זו מוטב, וכדי שלא יעבור על הלאו למשך רגע.

וזו"ה בענייננו, אם יותר זכות לשבת וללמוד מלהציל את כל כלל ישראל, ובגלל זה פירשו מקצת סנהדרין מהרד"ש בגלל שהוא לא למד באותו זמן שהציל את כל כלל ישראל, צריך להיות שהלימוד שלו יהיה שווה בפועל והיה נותן לו יותר זכויות מההצלה של כל כלל ישראל, אם לא כן, היה יותר זכות לעסוק בהצלת נפשות, וא"כ צ"ל כמו שכתבנו בפנים, שבאמת הלימוד שלו כן פועל יותר מהצלת כלל ישראל - ותלמודו תורה כנכד כולם, והוא כפדיונו. ונעניין מסופק אני - אם זהו 'דק מחמת שפעת' היה לו יותר טוב ויותר זכויות אם היה עוסק בתורה, או בגלל שהוא עושה משהו בעולמות העליונים יותר מהצלת נפשות באפילו במחית עו"ה. ההשפעה שלימוד התורה עושה על העולם, ואפילו של יחיד וכמו מרדכי הצדיק, הוא יותר מהצלת נפשות של כל קיום העתיד של כלל ישראל, ואם תאמר איך זה יתכן? התשובה היא שאם חז"ל אמרו שאם אין תורה למשך רגע אחד בעולם, כל העולם יתמוטט, אי יוצא שכל אחד ואחד כביכול מקיים את העולם כל רגע, זה חזר על עצמו כל רגע וכו', ונמצא שהוא עושה מעשה הצלה ומקיים את כלל ישראל וכל העולם כולו כל רגע, משא"כ במעשה הצלה 'פיזית' אין זה אלא מעשה הצלה חז' פנימית. ואפשר שמחמת שניהם יחד - העולם הזה והעולם הבא - הוא יותר זכות, או שאילו א"א להפריך, שאם הוא עושה משהו בעולמות העליונים ממילא מיד יש יותר השפעה בעו"ה. וד"ק, ואין לי עסק בעניינים אלו, ובאמת שצריך לברר אצל מי שיש לו עסק בכנון אלו, ורק בתנאי כ"ז בדרך 'אפשר', וכדי לברר את הצדדים והזנב.

וחשבתי להסביר את הענין ששווה ורואי להפסיד איבר וכדו' ושלא לעבור על לאו וכו', שכמו שכתבנו בהאי עלמא ופלי, כי אין בכל העוה"ז את הכלים (ואפילו בצירוף כל ההנאות שהיו מאדם הראשון עד סוף ימי האנושות בעוה"ז) לשלש שרר על מצוה, כי זו היא 'פערפת' אחרת, כמו"כ אין את הכלים רח"ל בעוה"ז לשלש עונש - ואולי עם כל הייסורים וכו'. ומה שמוצאנו שיש צדיקים שמקבלים עונש בעוה"ז ורשעים שמקבלים שכר בעולם הזה וכו' - אסביר: עיין בספר שיחות מוסר (מאמר צד דף תב) שכתב הג"ח חיים שמואלביץ זצ"ל, שהנה ידועה הקושיא איך משלמין שכר לרשעים בעד מעשיהם הטובים בעוה"ז, דכתיב (יחזקאל פרק ז' פסוק י) 'ומשלם לשלום ואנואי אל פניו להאבידו', והרי אמרו בגמ' (קידושין ט"ז) 'שכר מצוה בהאי עלמא ליכא', והיינו מפני שאין בכל חלל העוה"ז כדי לשלם שכר מצוה אחת. ואיך ובמה משלם להם שכר מצוות. ומזה למדו יסוד מבהיל שערך השכר המגיע לאדם עבור קיום מצוה אינו יותר מההצלה עצמה מעריץ המוציאה את המצוה, וכענין שכתבנו (בראשית פרק כה) שעשו

וזוהו יותר חידוש ממה שמבואר בט"ז. שבט"ז מבואר רק שמאכן ולהבא פירשו הסנהדרין ממנו, וזאת כי בפועל לא למד, הגם שעשה מה שהיה מחויב לעשות, משא"כ לפי הבנת החת"ם - הסיבה שהתמנה לכך היה ג"כ הדבר שגרם לסנהדרין לפרוש ממנו, וסברתם היתה, כי למא הקהל"ה בחר בו למינוי זה ולא במישהו אחר, אלא על"ש שהתורה שלו כבר לא הייתה חשובה כ"כ בעיניו של הקהל"ה, והוא לא הייתה לו את הזכות להמשיך רק ללמוד, אלא נתמנה להצלת כלל ישראל, וכדבר הכהנס לענייני פוליטיקה וכדומה, וזו היא צורת מקצת סנהדרין, וחשוב להדגיש שרוב הסנהדרין לא פירשו ממנו, ואכמ"ל.

ורואים מכל זה הוראה, עד כמה מי שנתמנה להיות רב ומנהיג צריך להיזהר שלא לבטל מלימודו מחמת חובת הציבור, ותמיד להישאר בתור 'אברך' - שזו היא המעלה הגדולה ביותר וכו', וק"ו וכן בנו של ק"ו שלא להכנס לענייני פוליטיקה וכדומה, וזו היא צורת הסתכלות אחרת על אלו שלפעמים צריכים 'לצאת' מהלימוד לעסוק בצרכי הציבור, שלפי החת"ם ה"ל אולי זה נגרם להם בגלל שלא הייתה התורה שלהם חשובה כ"כ בעיני הקהל"ה, וזה מבחיל ומפחיד.

ו) עוד דבר חשוב ופשוט, שרוב קהילה וכדו' צריך להיות תמיד בקשר טוב עם הרבנים האחרים בשכונתו ועירו. ועל אף שלפעמים יש רבנים אחרים שאינם הולכים בשיטתו, או אינם סבורים כפי שהוא קיבל מרביותו וכדו', ויש להם מסורת אחרת, עדיין צריכים לכבד זה את זה, ולא להתקוטט עמו או לזלזל בדרכם ח"ו, כי עלול להיגרם ח"ו ע"י זה 'קירור' אצל תלמידיה או מתפללי בתי מדרשיהם. כי אמנם אפשר וגם חשוב לעת הצורך לחלוק בפסק הלכה וכדו', אמנם הכל צריך להיות בדרך כבוד ולא בדרך של זלזול. ודבר זה יש בו חכמה גדולה וגם מעבודת המידות. וכש"כ שתמיד חוב גדול להיות מקושרים עם הבד"ץ ורבני העיר, ולעשות הכל על פייה ועל דעתם, שאם ח"ו רב וכדו' מזלזל בהם או בתקנותיהם, עלול ע"י זה להיגרם זלזול גדול מאד בכבוד התורה.

ועיין בספר מגד בבעות עולם (חלק ב' דף ג) שכתב שר"ח אחד עשה שימוש בענייני יו"ד אצל רב מובהק אחד, ואח"כ נודע לו שלבעל האגרות משה זצ"ל יש מסורת ודרך אחרת בעניינים אלו, ושהרבה פעמים הוראותיו של הגר"מ זצ"ל הם יותר לחומרא, וחשש הת"ח ה"ל שמה יתיר איסורים החמורים. ופנה להגר"מ זצ"ל לקבל עצה והדרכה איך עליו לנהוג, והשיבו **שמכיון שגם אותו רב פלוגי יש לו מסורת נאמנה ע"פ גדולי המורים, ע"כ יכול לעמוד לפסקו בפתורו**. ואף מהגר"מ ז"ל עצמו היה מחמיר בזה ע"כ קבלת אבותיו ורבנותיו מדורי דורות, ואלו ואלו דברי אלקים חיים. עיי"ש.

ז) נקודה חשובה מאוד ראינו מדברי האבן עזריא (פרשת שמות פרק ב פסוק ג) שהקשה בענין מה שמשה רבינו היה צריך להתגדל בביתו של פרעה. ובאחד מתירוציו תירץ: 'ועוד דבר אחר, כי אילו היה גדל בין אחיו ויכירוהו מנעוריו, לא היו רואים ממנו, כי יחשבוהו כאחד מהם'. עיי"ש. זאת אומרת שאם היו גדלים ב'חידר' יחד עם משה רבינו - לא היה מכבדים אותו כראוי. והוא דבר פלא, והלא אח"כ ראו איך שנתעלה ונעשה נביא בדרגה עצומה כל כך עד שדבר פלא אף פה עם הקהל"ה, וקריעת ים סוף ומעמד הר סיני היו על ידו, ועוד וכו', ואין נתכן שלא היו מכבדים אותו כראוי. ובדו"ק ז"ל שזה לא היה כפשוטו אלא בדקות שבדקות. אמנם בכל זאת רואים מכאן שזהו טבע האדם, ואפילו אם הם היו יודעים בדעתם את מעלתו, והיו רואים אח"כ את כל הניסים וכו', עדיין היה נשאר משהו בדקות שלא לכבדו כראוי, כי סוף סוף הוא גדל אתם יחד והם הכירוהו מנעוריו. ופעם שמעתי מעשה שהיה בשכונה אחת שהיו צריכים למנות לראש מדרא, והיה שם רב מטיס והתגורר שם והתאים לכך מזה, אמנם מחמת שהרבה ממתלמדי בית הכנסת דשם הכירו אותו עוד מנעורו וגדלו יחד אתו - לא חפצו בו. וכאשר נתבונן בזה, הרי שיקול כזה תמוה ועקום מיסודו, כי איך ניתן להתעלם מכך שרוב זה ישב ולמד בעיון רב ובהתמדה מופלאה במשך שלשים השנים שלאחר אותם ימים שגדלו עמו, ובמהלך שנים אלו - אלו המתגדלים למינויו נעשו 'רעילי' בעלי בתים, ועם כל זאת סיורו כיוון שכבר 'הכירו' אותו מלפני הרבה שנים. אוי לאזנים ששומעות שיקולים שכאלו.

ואמנם כל בר שמתמנה צריך לדעת שלפעמים מהנכון לנהוג בשני אופני הנהגה: א) אופן אחד עם בני קהילתו שלא הכירו אותו מקטנותו, או לפני שהתמנה להיות הרב וכו'. ב) ואופן אחר עם אלו שכבר הכירו אותו. כל זאת אנו רואים ומבינים מתוכן דברי האבן עזריא.

ח) פעם שמעתי (ממקור נאמן) על מתפללי בית כנסת אחד שרצו למנות רב לקהילתם, ונכנסו למעונו של מרן הרב שך זצ"ל להתייעץ אתו על המועמדים לתפקיד הרב, איזה מהם לקחת. ואמרו להרב שך זצ"ל שהמדובר פלוגי הוא פוסק גדול ות"ח וכו', והרב שך זצ"ל אמר להם: ודאי שזה חשוב מאד, אמנם אם רוצים מו"צ - יש כבר הרבה בשכונתכם, אבל הדבר העיקרי הוא שיהיה **מנהיג** ויודע איך **להנהיג את קהילתו** דברי ה' ודו"ק.

ועיין מש"כ ב**קובץ אגרות** (חזו"א זצ"ל - חלק ג סימן קכב) שהשטן היתר עיקרי הוא המהרסים המקומיים בכל עיר ועיר, העומדים לשטן למינוי רב הגון, לתלמוד תורה, וליתר דרישות התורה. והטכסיס העיקרי: מינוי רבנים בכל עיר ועיר, סידור שחיטה כשרה, בנין מקוה טהרה, בנין בית הכנסת, ועל כולם תשכ"ו. ואמנם הציר שכל התיקונים סובבים עליו הוא רב הגון. עיי"ש.

ועיין עוד בגמ' (סוטה מט:) דאיתא שבדור שכן דוד בא - פני הדור יהיה כפני הכלב. עיי"ש. ועיין בספר קובץ מאמרים (חלק א דף רפה) שהסביר הגר"א **אלחנן וסרמן זצוק"ל** הי"ד בשם הגר"א **ישראל מסלנט זצ"ל** שמנהגו של כלב שהוא רץ לפני בעל הבית, אולם לאן הוא מקדים לרוץ? כי מקום שבעל הבית מבקש לשלם הוא מקדים לפניו לרוץ. בעקבות דמשיקו מקדימים 'פני הדור' לרוץ, הם רצים למקום שהדור רוצה ללכת לשם, שטים עם זרם הרחוב, וכדי למצוא חן בעיני הרחוב הופכים הרבנים לבדחנים וכו'. עיי"ש. דהיינו שהם אינם מנהיגים את הקהילה - וכמו שחושבים, אלא הם אומרים ועושים רק את מה שבני הקהילה שלהם רוצים שהם יעשו. וכמו כלב רח"ל שנראה לו שהוא מנהיג את בעליו, ובאמת הוא הולך רק לאן שבעליו רוצים שהוא ילך.

ושמעתי מרב אחד שליט"א שהוא גם הבעלים על בית הכנסת שלו מבחינת כספית וכו', ואמר שבגלל זה הוא מסוגל שלא להיות נכוע לדעת על ה'בעלי בתים' דשם, ויכול להכריע על דבר מדעתו ולהנהיג את קהילתו אך ורק ע"פ דעת תורה ובלי שום הפרעה מאנשיהם אחרים. ובאמת רבנים שהם 'מכירים' ומשכילים בשכונותם מהקהילה צריכים להרבה עוז ותעצומות לעמוד בזה, ולא להיות מושפעים מ'דעת בעלי הבתים'.

ועיין בספר **חשוך חמד** (להגר"י זילברשטיין שליט"א - יבמות דף תשא) שכתב שמעשה אירע ובאחת השבתות באמצע קריאת התורה הורה רב בית הכנסת להפסיק מיד את קריאת התורה. ולעניינם המשתאות של הציבור סגר הרב את ספר התורה והחזירו לארון הקודש. לאחר מכן שאל האם נהג כדן, או שמא היה אסור לו לעשות כן. והצעתי את השאלה לפני מו"ח מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, והשיב שהפסקת הקריאה לאור פטפטי מתפללים מוצדקת. והיא פרשת שבידת הלוחות על ידי משה רבינו. 'ויהי כאשר קרב אל המזנה, וראת את העגל ומחולות, ויחר אף משה, וישלך מיידו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר'. וניתן ללמוד מכאן שפעמים ביטולה של תורה זהו יסודה, וכדאי לבטל פעם אחת קריאה בתורה או מנהג - כדי להעמיד את התורה על תילה. עיי"ש.

ועיין עוד בספר **מגד בבעות עולם** (חלק א דף נז) שכתב ששמע מהרב שך זצ"ל, 'שכל רב צריך קהילתו רוצה להירוק אותו - אינו רב, וכל רב שקהילתו רוצה אותו אינו 'מעטנש' (אינו אדם אנושי). עיי"ש. ואין המדובר על רב שקהילתו רוצה לזרוק אותו בגלל שהוא אינו מתפקד כראוי או שאינו מעורב בדעת אתם וכו', אלא על רב שמטיף לבני קהילתו מוסר ומנהיגם בדרך האמת וכו', והם אינם יכולים לסבול אותו בגלל זה, ופשוט.

ועיין עוד שם (חלק ב' דף מו) שכתב, שכשנפטר הגאון ר' אליעזר סילבר זצ"ל שהיה מגדולי בעלי החסד בדורו, שדו הספד לזכרו, ולמרבית הפליאה באו רק כשמונים איש להשתתף בהספד. ואמר אז גדול אחד, כמה נפלא הדבר שבכל ארה"ב יש רק שמונים איש שר' ליזר סילבר לא עשה עמיהם חסד. והדברים עמוקים. ובספר חוט המשולש (מתולות החת"ם דף מה) איתא שאיש א' העיז נגדו ורעה לו באיזה ענין, ואמר קדוש קניי החת"ם: תמא אני, כי לא עולא בזכרונך שעשיתי מעולם לאיש שהוא איזה טובה, והנהוג שבעולם לשלם רעה תחת טובה, ומאחר שלא עשיתי עמו טובה - איך ירהיב בנפשו לעשות עמי רעה. עיי"ש.

ט) הנקודה הכני חשובה לדעתי - עיין בהבלי בחיי (פרשת ויש פרק מו) שכתב שרוב הצדיקים והנביאים היו רועים, ומצא בהבלי 'יהי הכל רועה בן', וכן במשנה 'ומשה היה רועה', וכן שמואל הנביא, וכן שאול דוד, כולם רועים. והטעם בכך שיתרחקו

שמכר את בכורתו ללחם וגו' עדשים. והרי ברור הדבר שכל הון העלמא הריהו כאן וכאפס לעומת ערך הבכורה, וא"כ איך נתקיים המקח, והרי (כ"מ ג) אנוהא יתר משותות בטל המקח. אלא מאחר שעשיו הנו הבעלים על הבכורה, וכיון שלא העריכה ביותר, מכך הרי היא באמת שוה רק בערך זה. כי ערך הדבר נעדר ע"פ מה שהוא שוה בעיני בעליו, ואם בן תורה סוגר את הגמ' בגלל הפסד מסוים, הרי תורתו אינה שוה כאותו הפסד ח"ו. וע"כ יתכן שהחל לשלם לרשעים שכרם בעוה"ז, והוא הערך שמעריכים בעצמם את המצוות, ונראה שכל זה אינו אלא במצוות ומעש"ט שיושגו היתא לעצמו, לא כי המזכה את הרבים שמקבל שכר כגד כולם הוא אינו בעלים לפסוק את ערך ערך המצוות עושיו הרבים, והיו להם להשתלם שכר המצוה ומוצה שגמר להעשות על ידו ולכן (דאיתא פסוק יב פסוק ג) 'ומצדיקי הרבים ככובדים לעולם' עיי"ש. ועיין עוד ברמב"ם (פירק ד' פסוק ד-ה) שכתב: 'זרע, כי חיי הדיוט במצוות כפי ויכנתו להם, כי העושה המצוות שלא לשמן על מנת לקבל פרס, ויחיה בהן בעוה"ז ימים רבים בעושר ובנכסים וכדו', ועל זה נאמר 'בשמאלה עושר וכבוד' ופירשו (נמ שבת סג) למשמאלים בה עושר וכבוד וכו'. עיי"ש. ועיין מעין זה בספר נועם ש"ח (דף עב) שכתב, שמעתי מאמור"ז זצוק"ל בשם **הסבא ממלכודת זצוק"ל** (הגר"ש שניאור סוטלר זצ"ל - מאביו הגר"א אהרן סוטלר זצ"ל) שהקשה על מה שנאמר 'ומשלם לשונאיו אל פניו להאבדו', ופרש"י: בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבדו מה העולם הבא. האם יתכן לשלם לו לאדם גמולו בהן בעוה"ז, והרי שגור מהן בעוה"ז ליא. והשיב כשם שעי"י כל הבחירה שביד האדם ניתן לרכוש את עצם החיים בעוה"ז, אע"פ שהוא דבר נצחי, ע"י כח כביר זה אפשר להפוך את שכר המצוה מדבר נצחי לדבר שהוא בר חלוף. עיי"ש.

ואולי אפשר"ל שלפ"י גם אפשר לצדיקים להפוך את העבירות למשהו ממשי ולא לדבר נצחי - שבאמת אין הם מחשיבים אותם, וא"כ אפשר להם לקבל עונש עליהם בעוה"ז, ועדיין צ"ע. (ועוד צ"ע כי לפי מהלך זה, כמו שרשעים אינם באמת מחשיבים את המצוות שלהם לדבר נצחי, גם את משהו שהעבירות שלהם הם רואים ומחשיבים אותם כדבר נצחי - והיה צ"ל שכל השכר שלהם וכן קבלת העונש שלהם, יהיה רק 'במערב' של עוה"ז וצ"ע. ורק צדיקים באמת מחשיבים את המצוות שלהם כדבר נצחי - כי הם יודעים מהו עבירה, וכמה הוא פוגם, וא"כ לא המערכת שלהם צריכה להיות בעוה"ז - כי אין לעוה"ז הכלים לשלם השכר או העונש, אמנם במעשה עבירה אפשר"ל שהם באמת לא החשיבו אותו מספיק כדי לקבל את העונש בעוה"ז, ומקבלים את העונש בעוה"ז. וצ"ע.) ואולי גם בעונשין אפשר לומר שהמצוות אין לעוה"ז הכלים לשלם לעונש שהוא דבר שפגע בנצחיות, אמנם העונש לצדיקים **בעוה"ז** הוא ג"כ בדבר נצחי, דהיינו שבגלל הייסורים והעונש שהם מקבלים וכו', הם אינם יכולים ללמוד ולעסוק בתורה ובמצוות כראוי - שעסק זה יביא אותם לחיים נצחים, וא"כ הם כן מקבלים עונש אם אותו ערך. וצ"ל ג"כ לפי חשבון זה שעדיף לקבל פחות שכר, ולנכות חשבון העונש בעוה"ז - מלקבל יותר שכר ולהישאר עם העונש לעוה"ז, וצ"ע ככ"ז. ועוד י"ל שמערכות העונשים אינן קדושות למושג של 'שכר' בהאי עלמא ליא, ולא אמרו 'עונש' בהאי עלמא ליא, אמנם מ"ל לחלק, ולפי הסברא אין שום הבדל, וצ"ע.

ועיין עוד ברמב"ם (הלכות תשובה פרק ט הלכה א) שכתב, מאחר שנועד שמתן שכרן של מצות והטובה שזוכה להם הכותב בתורה היא חיי העולם הבא, שנאמר 'למען ייטב לך והארכת ימים', והנקמה שנוקמים מן הרשעים שעזבו אחרות הצדק הכתובות בתורה היא הכרת, שנאמר 'הכרת תכרת ונפש הנפש היא עונה בה', מהו זה שכתוב בכל התורה כולה אם תשמעו יגיע לך כך, ואם לא תשמעו יקרה אתכם כך. וכל אותן הדברים בעולם הזה כגון שובע ורעב ומלחמה ושולום ומלכות ושפלות וישיבת הארץ וגלות והצלחת מעשה והפסדו ושאר כל דברי הברית, כל אותן הדברים הם חיי ויחיה. ובמה שאנו עושים כל מצות התורה יגיעו אלינו טובות העולם הזה כולו, ובזמן שאנו עוברים עליהן לקראנה אותה הרעות הכתובות, ואף על פי כן אין אותן הטובות הם סוף מנת שכרן של מצות, ולא אותן הרעות הם סוף הנקמה שהתקין מעבור על כל המצוות. אלא כך הוא הכרע כל הדברים. הקב"ה נתן לנו תורה זו עץ חיים היא, לכל העושה כל הכתוב בה ויודע דעה גמורה לכונה זוכה בה לחיי העולם הבא. ולפי גודל מעשיו ורוב חכמתו הוא זוכה. והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהנה בהחכמה תמיד יסייר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה מגן חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן וישימנו לנו כל הטובות המוזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושולום ורובי כסף וזהב כסף שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן, אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי שזוכה לחיי העולם הבא. וכן הוא אמר בתורה אחר שהבטיח בטובות העולם הזה 'וצדקה תהיה לנו' וכו'. עיי"ש.

ומבואר מדבריו שהברכות והקלות הם לא סוף השכר או העונש, אלא רק 'היני' המצי' לעזר כל בדרך שאלה הולך. שאם אתה הולך בדרך הטוב, הקב"ה ישיפע עליך כל הברכות כדי שתהיה לך יותר פנאי ללמוד ולעסוק בתורה ומצוות וכו', ואם אינו הולך בדרך הטוב, הקב"ה יתן לך יותר מלאכה וכו', כדי שאלה תהיה לך האפשרות לעסוק בטוב, אמנם השכר והעונש בעוה"ז אינם השכר והעונש האמתי שזה רק שייד לעוה"ז. ופעם משהו שלא אולי למה א"כ כיום חיים האברכים ב"ה בדוחק, והרי צריכים את כל הברכות של 'הגשמי' ללמוד וכו', ונתנו השנה ראשונה לזה הוא, שאין לנו מושג בדרכי ה', אמנם לפי דברי הרמב"ם אלו, כל הברכות הם רק כדי לאפשר להם ולגורם להם ללמוד ביתר שאת, וא"כ אם הרבני גשמיים יגורם איזה רפיון שהוא בלימוד התורה, זה נגנז כל המושג של הברכות, שהם רק 'היני' המצי' להם, וא"כ ברוב המקרים, ובני תורה עם מיעוט גשמיים וכו', זהו המצב הכי טוב בשבילם, ואם היה יותר מזה יכול היה להיות שכל היו מוקימים התורה וכו' באותו דרגה, ודו"ק.

ג. וכן שמעתי **מבעל המנחת אשר שליט"א** שחתן בתקופה הראשונה לאחר נישואיו צריך לחפש לעצמו מורה הוראה שיש לו מסורת טובה, ואין נפק"מ אם מורה זה קיבל במסורת להקל, ואפשר לכתחילה לילך אליו לשאול לו שאלות, ואין נפק"מ אם יש עוד מורים בשכונה או הסביבה שהם מורים יותר לחומרא, רק העיקר שיהיה רב זה קשור למסורת שמקובלת בכלל ישראל, ודו"ק. והגר"א **משה טריגונוב שליט"א** שמעתי שתמיד עדיף לחפש מורה הוראה שהולך בדרך ממוצע, ודו"ק.

מן הישוב, לפי שהרבה עברות נמשכות בסבת חברת בני אדם, כגון רכילות ושלשור' ושבועת שקר וגילוי עריות, גזל חמס. וכל מה שאדם פורש מחברת הבריות הוא נמלט מעניות, וכל מה שהוא מתרחק מן הישוב הוא מתרחק מהעון וכדומה. עיי"ש.

וחשתי לומר עוד מהלך במה שמצינו שהאבות וכו' היו רועי צאן, והוא בגלל שהיטוד והשושר של 'מונעי' או 'משפיע' אמתי הוא לתת, **כלי לקוות לגמול בחזרה**, דהיינו להיות 'נותן' בעצם. ועוד יותר, לתת ואפילו אם מקבלים בתמורה רק רע ו'בעיטה'. וגם לא לצפות לשום 'פידבק' או 'הערכה' בחזרה. וא"כ אין מקום יותר טוב ללמוד 'לפתח' מדה זו מלהיות רועה צאן. כי הרי כל היום נותנים ולא מקבלים שום דבר בחזרה, כי הרי במה וכו' לא יכולה להיות הערכה וכדומה, ועוד יותר, לפעמים 'מועטים' בך. וא"כ אם רוצה לקנות מדה זו להיות 'נותן' בעצם, אין מקום יותר טוב להתחיל בכך מלהיות רועה צאן.

ושמעתי מהרבה מקרים של 'מחנכים' או 'רבנים' וכדו', שלאחר הרבה שנים הייתה להם הרגשה שאי אפשר להמשיך, והרגישו שהם נעשו 'שרופים' ועייפים'. וכאשר נעמיק בנקודה העמוקה שמונחת בהרגשות אלו, השורש והצד השווה היה מחמת שהם הרגישו: 'במשך כל כך הרבה שנים אני נותן את כל החיים וכל הכוחות שלי לטובת מוסד פלוני או לתלמידים וכו', ואף אחד אינו מעריך אותי, או 'כולם החזירו לי רק רעה תחת טובה' שעשיתי בעבורם'. והוא מחמת נקודה זו, שמתחילה נכנסו לתפקידים ולמשרה שלהם מחמת הרגשה בדקות של: 'לקבל משהו בחזרה', וא"כ בסוף היו להם הרגשים של חלישות הדעת וכדו' רח"ל. ובאמת איך אפשר להידמות להקב"ה יותר מזה, כי הרי כל מה שאנו נותנים להקב"ה הוא מעומק בחינת 'לשלם רעה תחת טובה', והקב"ה רק משפיע עלינו 'טוב', וא"כ הרי הקב"ה נותן לנו תמיד 'טובה תחת רעה', וגם נותן בלי 'לקבל בחזרה' כביכול וכו', והוא כביכול ה'נותן' הכי 'בעצם' שאפשר להיות. וא"כ כל מנהיג ומשפיע וכו', יש לו הזדמנות ואפשרות וחיוב להידמות להקב"ה באופן עמוק ביותר.

(י) נקודה חשובה מאוד, שהרבה והמנהיג וכו' תמיד צריכים לדעת הוא, **מתי צריך 'ללחום' ומתי צריך 'לשתוק ולהעלים עין'**. כי לפעמים שווה לוותר על 'מלחמה קטנה' כדי 'לנצח' בסוף 'במלחמה הגדולה', ודו"ק. ובכלל בזה גם, שאם אחד המתפללים או תלמיד וכו' התנהג בצורה לא נכונה או בייש אותו וכו', ראוי בדרך כלל להעלים עין ולא לענות, כי בדרך כלל להיכנס לוויכוחים אתם יגרם רק לתוצאה הפוכה ובלתי רצויה, ועיין בביאור הלכה (סימן א ד"ה ולא יתבייש). עיי"ש.

המחלוקת הראשונים בגדר אמירת בשכמל"ו

עיין ברמב"ם (הלכות ברכות פרק ד הלכה י) שכתב: 'נטל אוכל ובירך עליו, ונפל מידו ונשרף, או שטפו נהר, נטל אחר וחזר ומברך עליו וכו', וצריך לומר בשכמל"ו על ברכה ראשונה **כדי שלא להוציא שם שמים לבטלה**'. עיי"ש. ומשמע מדבריו מקופאי שבאמירת ברוך שם וכו' **'מונעים'** אותו מלעבור על הזכרת שם שמים לבטלה, וכלשונם 'כדי שלא להוציא שם שמים לבטלה', ולא שאמירה זו באה "לתקן ולכפר" על האיסור שעבר בהזכרת השם לבטלה. ועיין עוד **ברמב"ם** (הלכות שבועות פרק י הלכה א) שכתב: 'ולא שבעה לשוא בלבד היא אסורה, אלא אפילו להזכיר שם שם השמות המיוחדים להזכיר אסור וכו', לפיכך אם טעה הלשון והוציא שם לבטלה, **ימחר מיד וישבח ויפארו ויברך לו בדי שלא יאמר לבטלה**. כיצד, אמר ה', אומר ברוך הוא לעולם ועד, או גדול הוא ומהולל מאד וכו"ב, כדי שלא יהא לבטלה'. עיי"ש. ולכאורה מובאר מדבריו שבזה שמשבח הוא א"ח"כ את הקב"ה הריחו מתקן בזה למפרע את מה שהזכיר שם שמים קודם לכן, ולא שהייתה לו כבר עבירה ואח"כ אמירת ברוך שם וכו' מביאה לו כפרה. וזה מסוכן ודומה למה שדייקנו מדבריו לעיל. אמנם בדבריו כאן (בהלכות שבועות) מובאר עוד תוספת חידוש, כי שם (בהלכות ברכות) היה המדובר על אדם שבירך 'ברכה' לבטלה, שיש לדון שהוא פחות חמור מ'להזכיר שם שם ה' לבטלה. כיון שסוף סוף נתן שבח להקב"ה בצורת ברכה, ועוד, שהרי הוא באמת בירך על משה ואח"כ קרה לו אונס או שטעה וכו', משא"כ כאשר מזכיר שם ה' לבד. ואילו היה כותב זאת רק בענין ברכה לבטלה היה אפשר לומר שאולי רק בזה יהיה 'תיקון' באמירת ברוך שם וכו', משא"כ בהזכרת שם גרידא. אמנם כאמור, מדבריו מובאר דלא כן, ודו"ק.

אמנם בטור ושו"ע (סימן רו סעיף ו) איתא ש'צריך לומר בשכמל"ו **שם שהוציא שם שמים לבטלה**'. עיי"ש. ומשמע מדבריהם ש'כבר' הוציא שם שמים לבטלה ובא על זה ה'ברוך שם וכו' א"ח"כ, ולכאורה כיוון תיקון ותשובה על החטא שהזכיר שם שמים לבטלה, אך אינו מבטל בזה את הזכרתו מלמפרע. אמנם לא נתבאר טעם אמירתו, ובאיה אופן ומה הטעם שזה מתקן את חטאו. **ובעירך השלחן** (סימן רו סעיף טז) כתב: 'התקנה של בשכמל"ו על ברכה לבטלה **לא נתבאר הטעם, ואולי מפני שהוציא שם שמים לבטלה צריך לקבל עליו עול מלכות שמים**'. עיי"ש. ומבואר מדבריו שני דברים עיקריים, האחד שאמירת ברוך שם וכו' אינו נחשב כתיקון למפרע והוא כדי להחשיב שלא הזכיר שם שמים לבטלה, אלא הייתה לו 'העבירה' ועכשיו צריך כפרה ומעשה של תשובה - מיד. ועוד מובאר בדבריו שהאופן שהוא מקבל את הכפרה והתשובה הוא בזה שהוציא שם שמים עול מלכות שמים א"ח"כ במילים ברוך שם וכו', שהוא 'מקביל' לחטא שעשה (וראוי) שלחזכיר שם שמים לבטלה הוא ביטול המושג של קבלת עול מלכות שמים, ומעין פריקת עול מלכות שמים, ואמירת ברוך שם היא קבלת עול מלכות שמים, ומזה עוד ראה למש"כ הפוסקים בענין קד"ש ש'ברוך שם' מישך שייך והוא חלק מהקבלת עול מלכות שמים, עיי' בשו"ע סימן סו סעיף א ובביה"ל שם, ובמשנ"ב סימן סא ס"ק לא, ובסימן סג במשנ"ב ס"ק יב ובעוד שם מקומות, עיי"ש.

ועיין ברא"ש (ברכות פרק ו סוף אות כ, הובא דבריו בבית יוסף שם) שכתב: 'ויאמר תחילה בשכמל"ו **על הברכה שעשה לבטלה**'. וי"א שאם אמר רק ברוך אתה ה', יסיים למדין חוקיק, **ולא יהא מזכיר שם שמים לבטלה**'. עיי"ש. ומשמע מדבריו במה ששינה את לשונו לגבי אמירת 'למדין חוקיק' שבאמת בלא אמירה זו להצילו מברכה לבטלה, משא"כ אמירת ברוך שם וכו' שבאה לאחר שעבר על ברכה לבטלה, ואמירה זו באה לתקן את העבירה, ודו"ק.

ורואים מכל הנ"ל שלכאורה קיימת מחלוקת בין הרמב"ם לטושו"ע בגדרי אופן פעולת אמירת ברוך שם וכו', וכן נקטו הרבה מאחרוני זמנינו. (עיין בזה במנחת אשר פרשת יתרו, ויחידוש היה בעיני שלא ציטט את דברי מורו ורבו בשו"ת דברי יציב חלק א סימן פג שקדמו בדיוק זה, שלמי ניסן סימן מד, ועוד הרבה מאחרוני זמנינו. ובאמת קדם לכל אלה בחקירה זו בספר ענינים למשפט - ברכות דף שלג, אמנם את תלה הדבר במחלוקת הרמב"ם ושו"ע).

ד. ועיין בחזון איש (א"ח סימן קל סעיף ו) שכתב וז"ל: 'איתא בירושלמי פרק כיצד מברכין הלכה א, דמברך ברכה שיאנה צריכה אמור ברוך שם כו', ועליו, שלשמו מזכיר שם שמים לבטלה, ודאי מתקן במה שאמר ברוך שם וכו', אבל מברך ברכה שיאנה צריכה, וכן דאין כאן חיוב, מש"כ שפי"י בה הודאה, שהמר בברכה בראשית וכו' על הלחם שבא בעולם וכו"ב, ומה תיקון באמירתו ברוך שם יותר מזה שאמר ברוך שמו בתחילתו, וע"כ צ"ל **דכיון דמדברגן אסור ברכה שיאנה צריכה, תקנו בזה להראות שזה אסור ולהחשיבו כמציא שם שמים לבטלה** וכו'. עיי"ש.

ה. ודאי לציון מה שקבלתי מרבותי צ"ל ושלטי"א, שאם רוצים לדעת 'פשוט בלשון ומילים' של המחבר והרמ"א (כאשר לא מובאר כוונתו בבירור בבית יוסף, דרכי משה, והנ"כ שם ועל השו"ע) תמיד טוב לבדוק בספר לבוש, שו"ע הרב, והערוך השלחן וכו'.

מה שיש להעיר על הנ"ל

עיין עוד בתוספות (ברכות דף לט. ד"ה בצר ליה שיעורא בשם הירושלמי שהוא המקור לכל גידון זה) שכתב דהיכא דבירך אתורמסא למיכליה ונפל מידיה כו' יאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, **משום דהוה ברכה לבטלה** (והנדון שם הוא שהיה מאכל בידו ובירך עליו ונפל מידו וכו', והביא לו מאכל אחר שלא היה דעתו עליו בשעת הברכה, שצריך לומר ברוך שם וכו' על ברכתו הראשונה). והוסיפו התוס' **מעצמם**: וכן נכון לומר על כל ברכה לבטלה בשכמל"ו. עיי"ש. ובפשוטות לשונם 'משום דהוה ברכה לבטלה' משמע שהייתה כאן ברכה לבטלה, וד'ברוך שם' וכו' בא לתקן זאת. ודווקא לומר שכוונתם שצריך לומר ברוך שם 'משום דהוה ברכה לבטלה' דהיינו 'לעוללם להגיע' למצב של ברכה לבטלה אם אין אומרים ברוך שם, ובאמת ש'ברוך שם' מונע את הברכה לבטלה, ודו"ק.

אמנם המעיין בירושלמי בפנים (ברכות פרק ו הלכה א) יראה שהתוס' שינו קצת את לשון הגמ'. ששם איתא: 'צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד **שלא להזכיר שם שמים לבטלה**'. עיי"ש. ומשמע מפורש שבאמירת הברכה שם וכו' מונעים את הזכרת השם שמים לבטלה, ולא שהייתה כבר עבירה של הזכרת שם שמים לבטלה ועכשיו באים לתקן זאת, ודו"ק. ואולי זהו מקורו של הרמב"ם. וצ"ע"ק על הטור ושו"ע והתוס' ששינו מלשונם של הירושלמי. וצריך לדחוק ולומר שהם הבינו בדברי הירושלמי 'שלא להזכיר שם שמים לבטלה' שכוונתם שלא 'יישאר' שם הזכרת שם שמים לבטלה, ודו"ק.

ובבית יוסף (שם) הייתה לו אותה גירסא כשלנו בהירושלמי, ולא העיר כלום על הטור ש'שינה' מלשון הירושלמי, והוא ליה להעיר קיים שינוי או מחלוקת (כי הטור שינה מלשון הירושלמי שדומה ללשונם של הרמב"ם, ואילו היו באמת קיימים שתי גישות מחולקות ביניהם - וכפי שלמדו אחרוני זמננו - היה לו להעיר זאת בבית יוסף). והברך יוסף בעצמו - בשו"ע, שינה ללשונם של הטור. ועוד קשה לומר שאילו היה כן לא היה מעיר **שהרמב"ם** חולק בדבר גדול כזה, והיה **מתעלם** מהרמב"ם ומלשונם הפשוט של הירושלמי מבלי להזכיר שום דבר. ובכסף משנה (על הרמב"ם) לא הזכיר כלום שיש ויכוח גדול באופן 'פעולת' אמירת ברוך שם וכו' (ואדרבה, בהלכות שבועות שם ציין שמקורו של הרמב"ם הוא מהירושלמי, ומשמע שכך הבינו בירושלמי ג"כ), וא"כ נראה שאפשר לומר שאין כאן כלל מחלוקת ראשונים, ודלא כפי שראיתי שהביאו הרבה מאחרוני זמננו.

וחכ"א טען בפניו שאפשר לומר להיפך, שכוונת הטושו"ע כאשר צריך לומר בשכמל"ו **שם שהוציא שם שמים לבטלה** כוונתם היא שהוציא שם שמים לבטלה "עד שאמר ברוך שם", ובאמת אם אומר ברוך שם וכו' לא תהיה עוד הזכרת שם שמים לבטלה, וזה יהיה נחשב כאילו לא הזכיר לבטלה, ולא שזה בא לתת כפרה אחר אמירתו, אלא שזה כביכול 'מתלי תלי', וכל זמן שלא אמר את הברוך שם - זה 'לבטלה', ואחר שאמר - נחשב למפרע שלא הייתה הזכרה לבטלה, וכמשמעות הירושלמי. וא"כ אפשר לומר שאין כאן שום מחלוקת, ודו"ק.

ולגבי דברי הערוך השלחן שהבאנו לעיל (סימן רו סעיף טז) שכתב 'התקנה של בשכמל"ו על ברכה לבטלה לא נתבאר הטעם, ואולי מפני שהוציא שם שמים לבטלה צריך לקבל עליו עול מלכות שמים', ובפשוטו ג"כ רוצה לומר שהייתה הזכרת שם שמים לבטלה, ואח"כ 'הברוך שם הוא כדי לתת כפרה וכו'. אמנם המעיין שם בפנים יראה בפירוש שהביא את דברי הרמב"ם והטושו"ע, ואח"כ כתב את הפשוט שלו, ולא כתב שזהו רק לפי טעם הטושו"ע, או שהרמב"ם חולק וכו', ומשמע מפורש שהבין שאין כאן מחלוקת ודבריו נאמרים לדברי האחרים. ואפשר לומר בדוחק מדבריו שמה שכתב 'ואולי מפני שהוציא שם שמים לבטלה' היינו עד שאמר ברוך שם, וזה 'מתלי תלי' באמירת ברוך שם, אמנם ברגע שאמר ברוך שם - מתגלה למפרע שלא הייתה כאן הזכרת שם שמים לבטלה. אמנם לא משמע כן מדבריו כלל, וצ"ע.

ואמרת לחכם זה **שבבלוש** (סימן רו סעיף ו) **ובשו"ע הרב** (סימן רו סעיף יג), ג"כ משמע שלא כדבריו, עיי"ש. **שמעט מפורש** שהבינו בדברי המחבר שבאמת הייתה כאן ברכה לבטלה, ובא ה'ברוך שם' א"ח"כ לתקן עבירה זו, וצ"ע.

ועיין עוד בשו"ת מנחם מאירות (חלק ג סימן ט) שכתב במפורש שאמירת ברוך שם וכו' אחרי ברכה שאינה צריכה היא תיקון (עיקרא), ושכן משמעות כל הפוסקים, ולא נחשב כלל להזכיר שם שמים לבטלה, ואינו מחמת שצריך כפרה א"ח"כ ולכן אומר. עיי"ש.

ואח"כ מצאתי בספר אורח ישראל (טאפלי - דף קפ) שהביא עדות מהג"ר **יעקב קמנצקי זצ"ל** שבשכמל"ו אינו תיקון גמור, אלא כיון שאמר ברכה לבטלה צ"ל דבר של שבח. והביא ראה לזה שהרי יקיימ"ל 'ספך ברכות להקל', ואי נימא דהו"ל תיקון גמור - אמאי לא אמרו שירב מספך ואח"כ יאמר בשכמל"ו, אלא ע"כ דאינו תיקון גמור, ועדיין יש לחוש לברכה לבטלה. וצריך לתרץ שאפי' אינו מלכות שמים, נעקר ותקון מלמפרע שלא נעשתה כאן עבירה כלל, מ"מ אין בזה אלא תיקון בדיעבד כשכבר בירך לבטלה, ולא עד כדי לעשות כן לכתחילה. וצ"ע. וכן עיין בספר מסורת משה (חלק א דף גז) שהביא מהג"ר **משה פיינשטיין זצ"ל** שיש לידע שברוך שם אינו מבטל ברכה לבטלה, רק מאחר שהזכיר שם לבטלה תיקנו שיאמר איהו שבח לתיקון (והנה בכלל אין צורך למהר כן להגיד, ולמשל מ"ח שלום, אולי לימודו יסיפק לשבח. ולמעשה תמיד טוב שלא ימחר, כדי שיהיה זמן לחשוב ולראות אם באמת טעה). עיי"ש. אמנם אין להזכיר מדבריהם שכביכול יש מחלוקת בדבר.

ושבו ראיתי בשו"ת משנת יוסף (חלק י סימן ה אות ב) שלמד באופן הפוך ממה שהבאנו לעיל. וכתב **בדעת הרמב"ם שהוא אינו חולק על הטושו"ע**, וגם שהוא סובר שהיה כאן ברכה לבטלה, ואמירת ברוך שם היא כדי לכפר ולתקן את זה. ולמד במש"כ הרמב"ם 'וצריך לומר בשכמל"ו על ברכה ראשונה כדי שלא להוציא שם שמים לבטלה'. שיש לומר שהכי קאמר: 'כדי שלא יענש על הוצאת שם שמים לבטלה על"ז' הכפרה שיש לו עי"ז, אמנם היה לו לעבירה, וברוך שם בא לכפר. עיי"ש. ולפי"ז יוצא שאין מחלוקת בין הרמב"ם והטושו"ע וכו', וגם מתורצות כל הקושיות שהקשנו לעיל שהיה לו להבית יוסף וכסף משנה וכו' וכן שאר גדולי האחרונים להעיר שיש מחלוקת, ולא היו צריכים להשאיר זאת עד לאחרוני זמננו להעיר דבר גדול כזה.

אמנם לא חרזנו מזה, אין שום הכרח (מלבד 'דיוק' וכדו') לומר שיש מחלוקת בין הרמב"ם והטושו"ע בדבר, וכמו שלמדו כמה מאחרוני זמננו (עיין בספר מנחת אשר פרשת יתרו, ואף הביא שם כמה נקמ"ל להלכה שיוצא בין שיטת הרמב"ם השו"ע, ופשוטו, ודו"ק. וכלל גדול נאמר בזה, ששתיקת הכסף משנה והבית יוסף וכו' וגדולי מפרשי הרמב"ם והשו"ע מלהזכיר שיש מחלוקת בין הרמב"ם וטושו"ע והרמב"ם - היא 'הדיוק' החשוב ביותר אצלי שאין מחלוקת בזה.

ו. ועיין בחזון איש (א"ח סימן קל סעיף ו) שכתב וז"ל: 'איתא בירושלמי פרק כיצד מברכין הלכה א, דמברך ברכה שיאנה צריכה אמור ברוך שם כו', ועליו, שלשמו מזכיר שם שמים לבטלה, ודאי מתקן במה שאמר ברוך שם וכו', אבל מברך ברכה שיאנה צריכה, וכן דאין כאן חיוב, מש"כ שפי"י בה הודאה, שהמר בברכה בראשית וכו' על הלחם שבא בעולם וכו"ב, ומה תיקון באמירתו ברוך שם יותר מזה שאמר ברוך שמו בתחילתו, וע"כ צ"ל **דכיון דמדברגן אסור ברכה שיאנה צריכה, תקנו בזה להראות שזה אסור ולהחשיבו כמציא שם שמים לבטלה** וכו'. עיי"ש.

ה. ודאי לציון מה שקבלתי מרבותי צ"ל ושלטי"א, שאם רוצים לדעת 'פשוט בלשון ומילים' של המחבר והרמ"א (כאשר לא מובאר כוונתו בבירור בבית יוסף, דרכי משה, והנ"כ שם ועל השו"ע) תמיד טוב לבדוק בספר לבוש, שו"ע הרב, והערוך השלחן וכו'.